XUSUSIY UNIVERSITETLARDA STRATEGIK BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Ibrohimova Shoira O'ktamovna
Osiyo xalqaro universiteti o'quv uslubiy bo'lim mutaxassisi
shoiraibrohimova110985l@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22275030

Annotatsiya

Mazkur maqolada xususiy universitetlarda strategik boshqaruv samaradorligini oshirishning zamonaviy mexanizmlari tahlil qilinadi. Oliy ta'lim bozorida raqobatning kuchayishi, raqamli transformatsiya, xalqaro hamkorlikning kengayishi, mehnat bozori talablarining tez o'zgarishi hamda ta'lim sifatiga qo'yilayotgan talablarning ortishi xususiy universitetlardan boshqaruv tizimini doimiy ravishda takomillashtirishni talab etmoqda. Tadqiqotda strategik rejalashtirish, natijaga yo'naltirilgan boshqaruv, raqamli boshqaruv vositalari, sifatni ta'minlash, inson resurslarini rivojlantirish, manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik va xalqaro integratsiya asosiy mexanizmlar sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xususiy oliy ta'lim muassasalarida strategik qarorlarning samaradorligini baholash uchun muhim ko'rsatkichlar va amaliy yondashuvlar tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: xususiy universitet, strategik boshqaruv, strategik rejalashtirish, ta'lim sifati, raqamli transformatsiya, samaradorlik, xalqaro integratsiya, inson resurslari.

Kirish

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida xususiy universitetlarning o'rni tobora ortib bormoqda. Ular ta'lim xizmatlari bozorida yangi dasturlarni joriy etish, talabalar ehtiyojlariga tez moslashish, xorijiy tajribalarni tatbiq etish va innovatsion boshqaruv usullaridan foydalanish imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Biroq bunday ustunliklar barqaror natijaga aylanishi uchun universitet faoliyati qisqa muddatli ma'muriy qarorlar bilan emas, balki aniq strategik maqsadlar asosida boshqarilishi zarur.

Strategik boshqaruv universitetning missiyasi, uzoq muddatli maqsadlari, resurslari va tashqi muhitdagi o'zgarishlarni yagona tizimda uyg'unlashtiradi. Bryson (2018) strategik rejalashtirishni tashkilotning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash va o'zgaruvchan muhitga ongli javob berish vositasi sifatida talqin qiladi. Xususiy universitetlar uchun ushbu yondashuv ayniqsa muhim, chunki ularning moliyaviy barqarorligi, talabalar kontingenti, akademik obro'si va raqobatbardoshligi boshqaruv qarorlarining sifatiga bevosita bog'liq.

Maqolaning maqsadi xususiy universitetlarda strategik boshqaruv samaradorligini oshiruvchi zamonaviy mexanizmlarni tizimlashtirish, ularning mazmunini tahlil qilish va amaliy qo'llash yo'nalishlarini belgilashdan iborat. Bunda strategik boshqaruv faqat reja tuzish jarayoni emas, balki rejalashtirish, ijro, monitoring, baholash va takomillashtirishdan iborat uzluksiz boshqaruv sikli sifatida qaraladi.

Strategik boshqaruvning zamonaviy mazmuni

Xususiy universitetlarda strategik boshqaruvning samaradorligi, avvalo, universitetning umumiy maqsadlarini aniq belgilash va ularni fakultet, kafedra, ta'lim dasturi hamda alohida

bo‘linmalar darajasidagi vazifalar bilan bog‘lashga bog‘liq. Strategik maqsadlar o‘lchanadigan, muddatli va resurslar bilan ta’minlangan bo‘lishi lozim. Aks holda strategik hujjat amaliy boshqaruv vositasi emas, faqat rasmiy hujjat sifatida qolib ketadi.

Zamonaviy boshqaruv modelida universitet tashqi muhitni muntazam tahlil qiladi. Talabalar ehtiyoji, mehnat bozori, raqobatchilar, yangi texnologiyalar, davlat talablari va xalqaro ta’lim tendensiyalari strategik qarorlar uchun axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ichki imkoniyatlar — professor-o‘qituvchilar salohiyati, moddiy-texnik baza, moliyaviy resurslar, ta’lim sifati, ilmiy faoliyat va boshqaruv madaniyati ham baholanadi.

1-jadval. Xususiy universitetlarda strategik boshqaruvning asosiy mexanizmlari

Mexanizm	Asosiy mazmuni	Kutiladigan natija
Strategik rejalashtirish	Uzoq muddatli maqsadlar va ustuvor yo‘nalishlarni belgilash	Barqaror rivojlanish yo‘nalishi
KPI asosidagi boshqaruv	Natijalarni o‘lchash va mas’uliyatni aniqlashtirish	Ijro intizomi va samaradorlik
Raqamli boshqaruv	Ma’lumotlar bazasi va analitik tizimlardan foydalanish	Tezkor va asoslangan qarorlar
Sifat menejmenti	Ta’lim natijalarini doimiy monitoring qilish	Ta’lim sifatining oshishi
Inson resurslarini rivojlantirish	Kadrlar malakasi va motivatsiyasini kuchaytirish	Institutsional salohiyatning ortishi

1-jadvaldan ko‘rinadiki, strategik boshqaruv samaradorligi birgina rejalashtirishga emas, balki natijalarni o‘lchash, raqamli ma’lumotlardan foydalanish, sifatni nazorat qilish va inson kapitalini rivojlantirishga ham bog‘liq. Ushbu mexanizmlar o‘zaro bog‘langan holda ishlaganda boshqaruvning institutsional ta’siri kuchayadi.

Natijaga yo‘naltirilgan boshqaruv va KPI tizimi

Xususiy universitetlarda strategik boshqaruvni takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biri natijaga yo‘naltirilgan boshqaruv tizimidir. Bunda har bir strategik maqsad uchun aniq ko‘rsatkichlar belgilanadi. Masalan, talabalar qoniqishi, bitiruvchilarning ishga joylashishi, professor-o‘qituvchilarning ilmiy faolligi, xalqaro hamkorlik, ta’lim dasturlarining yangilanishi, raqamli resurslardan foydalanish va moliyaviy barqarorlik kabi ko‘rsatkichlar universitetning real holatini baholash imkonini beradi.

KPI tizimi faqat xodimlarni nazorat qilish vositasi sifatida emas, balki universitet strategiyasining bajarilishini kuzatish mexanizmi sifatida qo‘llanishi kerak. Ko‘rsatkichlar haddan tashqari ko‘paytirilsa yoki faqat miqdoriy natijalarga asoslangan bo‘lsa, ular akademik faoliyat sifatini to‘liq aks ettirmasligi mumkin. Shu sababli miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlarini muvozanatli birlashtirish maqsadga muvofiq.

2-jadval. Strategik samaradorlikni baholash uchun asosiy ko‘rsatkichlar

Yo‘nalish	Baholash ko‘rsatkichi	Boshqaruvdagi ahamiyati

Yo‘nalish	Baholash ko‘rsatkichi	Boshqaruvdagi ahamiyati
Ta’lim sifati	O‘zlashtirish, qoniqish va dastur natijalari	Akademik sifatni aniqlash
Kadrlar salohiyati	Malaka, ilmiy faollik, professional rivojlanish	Inson kapitalini baholash
Xalqaro faoliyat	Hamkorlik, mobilitet, qo‘shma dasturlar	Xalqaro integratsiyani o‘lchash
Bitiruvchilar	Ishga joylashish va ish beruvchi fikri	Dasturlarning bozor talabiga mosligi
Moliyaviy holat	Daromad manbalari va resurslardan foydalanish	Moliyaviy barqarorlik

Bunday ko‘rsatkichlar rahbariyatga strategik maqsadlarning bajarilish darajasini muntazam kuzatish imkonini beradi. Eng muhimi, monitoring natijalari keyingi boshqaruv qarorlariga ta’sir qilishi kerak. Ya’ni aniqlangan kamchiliklar bo‘yicha aniq choralar, mas’ullar va muddatlar belgilanmasa, baholash jarayonining amaliy qiymati pasayadi.

Raqamli transformatsiya va ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv

Raqamli transformatsiya xususiy universitetlar boshqaruvini takomillashtirishning eng muhim zamonaviy mexanizmlaridan biridir. Elektron boshqaruv tizimlari, LMS platformalari, talabalar ma’lumotlar bazasi, elektron hujjat aylanishi, moliyaviy monitoring va analitik panellar rahbariyatga universitet faoliyati to‘g‘risida tezkor ma’lumot olish imkonini beradi. Ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv subyektiv qarorlar ulushini kamaytirib, muammolarni erta aniqlashga yordam beradi.

Raqamlashtirish faqat texnik vositalarni sotib olish bilan cheklanmasligi kerak. Uning samarasi axborotning sifati, tizimlar o‘rtasidagi integratsiya va xodimlarning raqamli kompetensiyalariga bog‘liq. Universitetda turli bo‘linmalar alohida ma’lumot bazalaridan foydalansa, boshqaruv uchun yagona va ishonchli tasvirni shakllantirish qiyinlashadi. Shu sababli integratsiyalashgan axborot muhiti strategik boshqaruvning muhim sharti hisoblanadi.

3-jadval. Raqamli boshqaruv vositalari va ularning strategik ta’siri

Raqamli vosita	Qo‘llanish sohasi	Strategik ta’siri
LMS platformasi	Ta’lim jarayoni va resurslar	Ta’lim sifatini kuzatish
Elektron boshqaruv tizimi	Hujjat va topshiriqlar nazorati	Ijro tezligi va shaffoflik
Analitik dashboard	KPI va statistik ma’lumotlar	Tezkor boshqaruv qarorlari
CRM tizimi	Abituriyent va talabalar bilan aloqa	Talabalar oqimini boshqarish
Elektron so‘rovlar	Talaba va xodimlar fikrini o‘rganish	Manfaatdor tomonlar ehtiyojini aniqlash

3-jadvaldagi vositalar bir-biridan alohida emas, yagona boshqaruv ekotizimi sifatida ishlashi lozim. Masalan, ta’lim platformasidagi faollik, talabalar fikri va akademik natijalar birgalikda tahlil qilinsa, ta’lim dasturidagi muammolarni ancha aniq aniqlash mumkin. Shu

tariqa raqamli boshqaruv strategik rejalashtirish va sifatni ta’minlash jarayonini dalillarga asoslangan holga keltiradi.

Sifat, inson resurslari va manfaatdor tomonlar integratsiyasi

Xususiy universitetning raqobatbardoshligi ko‘p jihatdan ta’lim sifatiga bog‘liq. Sifat menejmenti talabalarning bilim natijalari, o‘qitish metodlari, o‘quv dasturlari, akademik xizmatlar, infratuzilma va talabalar tajribasini muntazam baholashni talab qiladi. ENQA va hamkor tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan sifatni ta’minlash tamoyillarida ham institutsional javobgarlik va uzluksiz takomillashtirishga alohida e’tibor qaratiladi.

Inson resurslari strategiyasi ham boshqaruv samaradorligining markaziy omilidir. Kuchli professor-o‘qituvchilar tarkibi bo‘lmasa, zamonaviy o‘quv dasturlari yoki texnologik infratuzilma kutilgan natijani bermaydi. Shuning uchun universitet kadrlarni tanlash, moslashtirish, malaka oshirish, ilmiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va motivatsiya tizimini strategik maqsadlar bilan bog‘lashi zarur.

Manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik xususiy universitet uchun alohida ahamiyatga ega. Talabalar, ota-onalar, bitiruvchilar, ish beruvchilar, xorijiy hamkorlar va mahalliy hamjamiyat fikri universitetning strategik qarorlarini boyitadi. Ayniqsa, ish beruvchilarning ta’lim dasturlarini shakllantirishdagi ishtiroki bitiruvchilar kompetensiyalarining mehnat bozori talablariga mosligini kuchaytiradi.

4-jadval. Strategik boshqaruvdagi muammolar va ularni hal etish mexanizmlari

Asosiy muammo	Taklif etiladigan mexanizm	Kutiladigan samara
Strategiya va ijro o‘rtasidagi uzilish	Mas’ullar, muddatlar va KPIlarni aniq belgilash	Strategiyaning real bajarilishi
Ma’lumotlarning tarqoqligi	Yagona raqamli boshqaruv platformasi	Ishonchli va tezkor tahlil
Kadrlar almashinuvi	Rivojlanish va motivatsiya dasturlari	Kadrlar barqarorligi
Ta’lim dasturlarining bozor bilan uzilishi	Ish beruvchilar bilan tizimli hamkorlik	Bitiruvchilar raqobatbardoshligi
Xalqaro hamkorlikning formalligi	Natijaga yo‘naltirilgan qo‘shma loyihalar	Real xalqaro integratsiya

Mazkur muammolarni bartaraf etishda universitet rahbariyatining strategik yetakchiligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Rahbarlar strategik maqsadlarni jamoaga tushunarli yetkazishi, bo‘linmalar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishi va o‘zgarishlarga nisbatan ochiq tashkiliy madaniyatni shakllantirishi kerak. Shattock (2010) universitet boshqaruvida akademik va ma’muriy jarayonlarning muvozanatini saqlash institutsional muvaffaqiyat uchun muhimligini ta’kidlaydi.

Xalqaro integratsiya va institutsional raqobatbardoshlik

Xususiy universitetlar uchun xalqaro integratsiya strategik rivojlanishning muhim vositasidir. Xorijiy universitetlar bilan qo‘shma dasturlar, akademik mobilitet, ilmiy hamkorlik, xorijiy professorlarni jalb qilish va xalqaro sifat standartlaridan foydalanish universitetning akademik muhitini boyitadi. Biroq xalqaro hamkorlik faqat memorandumlar

soni bilan baholanmasligi kerak. Uning real natijasi talabalar va o‘qituvchilar tajribasi, dasturlar sifati, qo‘shma tadqiqotlar va institutsional o‘zgarishlarda namoyon bo‘lishi lozim.

Knight (2004) xalqaro integratsiyani oliy ta’limning maqsadi va asosiy funksiyalariga xalqaro hamda madaniyatlararo o‘lchovlarni kiritish jarayoni sifatida ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, xususiy universitetning xalqaro strategiyasi uning umumiy rivojlanish strategiyasidan ajralmasligi kerak. Xalqaro tajribani mahalliy sharoit, talabalar ehtiyoji va mehnat bozori bilan uyg‘unlashtirish strategik boshqaruvning sifatini oshiradi.

Xulosa

Xususiy universitetlarda strategik boshqaruv samaradorligini oshirish zamonaviy oliy ta’limning muhim vazifalaridan biridir. Raqobatning kuchayishi, raqamli texnologiyalar, xalqaro integratsiya va mehnat bozori talablarining o‘zgarishi universitetlardan an’anaviy ma’muriy boshqaruvdan strategik, moslashuvchan va ma’lumotlarga asoslangan boshqaruvga o‘tishni talab qilmoqda.

Tahlil natijalari strategik rejalashtirish, KPI asosidagi natijadorlik boshqaruvi, raqamli transformatsiya, sifat menejmenti, inson resurslarini rivojlantirish, manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik va xalqaro integratsiya xususiy universitetlar uchun asosiy zamonaviy mexanizmlar ekanligini ko‘rsatadi. Ushbu mexanizmlar alohida emas, yagona strategik boshqaruv tizimi doirasida qo‘llanganda yuqori natija beradi.

Xususiy universitetlar strategik maqsadlarni aniq ko‘rsatkichlar bilan bog‘lashi, monitoring natijalaridan boshqaruv qarorlarida foydalanishi va universitet jamoasini strategik jarayonlarga faol jalb etishi zarur. Natijada boshqaruv shaffofligi, ta’lim sifati, resurslardan foydalanish samaradorligi va institutsional raqobatbardoshlik oshadi. Kelgusidagi tadqiqotlarda xususiy universitetlarda mazkur mexanizmlarning amaliy samaradorligini empirik ma’lumotlar asosida qiyosiy o‘rganish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bryson, J. M. (2018). Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement. 5th ed. Jossey-Bass.
2. de Wit, H., & Altbach, P. G. (2021). Internationalization in higher education: Global trends and recommendations for its future. Policy Reviews in Higher Education, 5(1), 28–46.
3. ENQA, ESU, EUA, & EURASHE. (2015). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels.
4. Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. Journal of Studies in International Education, 8(1), 5–31.
5. OECD. (2020). Resourcing Higher Education: Challenges, Choices and Consequences. OECD Publishing.
6. Shattock, M. (2010). Managing Successful Universities. 2nd ed. Open University Press.
7. UNESCO. (2021). Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. UNESCO.
8. World Bank. (2020). The COVID-19 Crisis Response: Supporting Tertiary Education for Continuity, Adaptation, and Innovation. World Bank.